

Компонентна структура формування музично-естетичного смаку підлітків

Лі Жуйцін

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: yaremenko1969@ukr.net

Paper received 27.04.18; Accepted for publication 01.05.18.

<http://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-164VI68-12>

Анотація. Охарактеризовано компоненти системи формування музично-естетичного смаку підлітків: мотиваційно-орієнтувальний, операційно-діяльнісний, оцінювально-результативний. Доведено, що формування музично-естетичних смаків підлітків повинне здійснюватися як єдиний органічний процес творчого розвитку особистості учня, виховання в нього естетичного ставлення до музичного мистецтва в процесі оволодіння естетичними знаннями й уміннями. Відзначено, що музично-естетичний смак порівняно з іншими показниками естетичного розвитку школяра є найбільш визначеним і педагогічно керованим.

Ключові слова: структура, музично-естетичний смак, мотиваційно-орієнтувальний компонент, операційно-діяльнісний компонент, оцінювально-результативний компонент, підліток.

Вступ. Сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає питання духовного розвитку підростаючого покоління. Серед духовних цінностей важливе місце займають естетичні цінності й мистецтво, які сприяють формуванню музично-естетичних смаків підлітка, його емоційно-естетичного ставлення до мистецтва.

Сучасні школярі повинні самостійно орієнтуватись у світі мистецьких цінностей, уміти вибирати справжні мистецькі твори, оригінальні за змістом і формою. Але зрозуміти й оцінити їх зможе лише той учень, який володіє музично-естетичним смаком, тобто вмінням сприймати, переживати, оцінювати естетичне значення мистецьких творів і розвивати власні творчі здібності.

Основу системи музично-естетичного виховання складає зв'язок музичного виховання з естетичною сутністю музичного мистецтва, а вироблені в педагогіці мистецтва принципи й методи музичного виховання і навчання сприяють досягненню найбільшої ефективності впливу естетичної сутності музичного мистецтва на розвиток дитячої особистості. Це цілісний комплекс поєднання різноманітних елементів музичного й естетичного виховання, який дозволяє на основі їх тісної взаємодії впливати на процес розвитку духовної культури дітей і молоді в Україні.

Сучасна система музично-естетичного виховання повинна будуватися з урахуванням принципу розвитку творчої діяльності школярів, що буде сприяти розвитку здатності переносити вироблені творчі навички на виконання будь-яких завдань життєдіяльності особистості.

Аналіз стану сучасного музично-естетичного виховання дозволив виявити низку протиріч:

- між значущістю мистецтва в становленні висококультурної особистості та посиленням тенденцій раціональних підходів у розвитку особистості;
- вимогами суспільства до розвитку високого рівня музично-естетичних смаків підростаючого покоління та його реальним станом;
- потребою надання вихованню дітей естетичної спрямованості та недостатньою увагою до музично-естетичного виховання в навчальних закладах. З усуненням цих суперечностей пов'язана можливість здійснення ефективного формування музично-естетичного смаку підростаючого покоління.

Короткий огляд публікацій з теми. Розуміння виховного потенціалу музики йде до нас ще з давніх часів. Роль музики в релігійному, етичному, естетичному, емоційному, інтелектуальному вихованні підлітків вивчали Аристотель, Я. А. Коменський, Конфуцій, Сократ, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, К. Ушинський.

Проблема естетичного виховання та формування музично-естетичних уподобань привертала увагу філософів (В. Андрущенко, Ю. Борев, І. Гончаров, І. Зязюн, М. Киященко, В. Розумний, В. Ядов та ін.), соціологів (В. Потапчик, Ю. Фохт-Бабушкін, О. Семашко та ін.), психологів (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов та ін.), педагогів (Л. Коваль, В. Передерій, Ю. Фохт-Бабушкін, Т. Цвілих, Г. Шевченко, А. Щербо та ін.).

Проблему музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні знайшли своє відображення в наукових працях В. Дряпки, Л. Коваль, О. Рудницької, Л. Масол, О. Михайличенка, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, П. Хлебнікової, О. Щолокової та ін.

Мета статті – охарактеризувати компоненти системи формування музично-естетичного смаку підлітків.

Методи дослідження. Для з'ясування основних структурних компонентів досліджуваного феномену нами було використано теоретичні методи дослідження, а саме: загальнонаукові – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння та узагальнення, конкретнонаукові – метод термінологічного аналізу, застосування якого дозволило уточнити основоположні поняття дослідження; структурно-логічний, який дозволив з'ясувати структурні компоненти системи формування музично-естетичного смаку підлітків, структурно-функціональний, що уможливив сутнісну характеристику структури досліджуваного феномену.

Результати та їх обговорення. Метою і важливим завданням музично-естетичного виховання є розвиток музично-естетичної культури особистості як важливої частини духовної культури; розвиток музичної свідомості, художнього смаку дитячої особистості; залучення підростаючого покоління до активної музично-творчої діяльності, спрямованої на збереження та розвиток надбань української культури; здатності до естетичного освоєння дійсності [10].

Музично-естетичний смак є одним із показників

рівня естетичного розвитку особистості. Тому задача формування естетичного смаку повинна бути стратегією музично-естетичного виховання в цілому та в процесі розв'язання будь-якої більш часткової проблеми слід мати на увазі формування смаку як якості особистості. Музично-естетичний смак не можна сформулювати без різнобічної художньої освіти, без культури художнього сприйняття, без навичок грамотної художньої творчості, без достатньої кількості й високої якості естетичної інформації загалом.

Музично-естетичний смак розвивається в дитини, починаючи з першого досвіду спілкування й пізнання оточення. Зауважимо, що найбільш інтенсивний період його формування – це роки навчання в школі, де вона має можливість систематично знайомитися з явищами музичного мистецтва, де активно розвивається її художньо-творчі здібності. Музично-естетичний смак порівняно з іншими показниками естетичного розвитку школяра є найбільш визначеним і педагогічно керованим. Його зміст і направленість зумовлюють задачі, що стоять перед сучасним суспільством: виховати інтерес і любов до високохудожньої музики в дітей, підлітків і юнаків; збагатити їх знаннями законів музичного мистецтва, що необхідні для його розуміння; сформувати музичний смак і музичні здібності; прищепити навички й уміння, які дозволяють стати активними слухачами, вмільми виконавцями, а в окремих випадках і творцями музики.

В естетичній галузі школярі виробляють для себе загальні ідеальні уявлення про прекрасне й потворне, насамперед, у поведінці, вчинках, одязі та, звичайно, в мистецтві. Моральні й естетичні ідеали органічно зливаються. Ці ідеали й потреби школярів і є найважливіша сфера їх духовного виховання. Саме через цю сферу й з її допомогою лише й можливо в дитячому віці ефективно педагогічно впливати на їх поведінку, формувати повноцінну систему естетичних смакових переваг дітей у галузі музичної культури [9].

Визначення компонентів системи (у даній роботі, системи розвитку музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання) забезпечується необхідністю його системного вивчення. Адже системний підхід – напрям методології дослідження, в основі якого лежить розгляд об'єкту як цілісної множини елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи. Сутність системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, розвитку й русі. Він дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики, які відсутні в елементів, що складають систему.

Системний підхід дозволяє теоретично обґрунтувати систему формування музично-естетичних смаків підлітків через виявлення закономірностей, визначення принципів, функцій, методів і розроблення кваліметричного інструментарію.

Психолог Б. Теплов, який спеціально досліджував музичні здібності, поставив проблему музичності, насамперед, як проблему якісну, а не кількісну. Тобто, для вирішення педагогічних завдань, які пов'язані з музичним розвитком дитини, необхідно звертати

увагу на природу її музичності й, відповідно до цього, планувати цілеспрямовану стратегію навчання. Поняття «музикальність» він визначає як «комплекс здібностей, що вимагаються для занять саме музичною діяльністю на відміну від будь-якої іншої, але в той самий час пов'язаних із будь-яким видом музичною діяльністю» [12]. Видатний російський психолог В. Бехтерев вважав, що розвиток особистості безмірно залежить від планування музичного виховання, адже правильно організоване музичне виховання з раннього дитинства дозволяє дітям розвивати почуття, збагачувати інтелект [1]. Загалом, у сучасному суспільстві спостерігається позитивний вплив системного підходу в музичному вихованні на розвиток умінь і навичок, мови, мислення, які необхідні учнівській молоді для шкільної діяльності.

Визначення компонентів структури музично-естетичного смаку підлітків відбувається в контексті позицій наукового доробку І. Ільєсова, який зазначає, що навчальні ситуації та завдання характеризуються тим, що учень отримує завдання на засвоєння загального способу дії та мета його засвоєння, а також зразки і вказівки для знаходження загальних способів вирішення певних завдань. Навчальні дії учнів передбачають отримання й знаходження наукових понять і загальних способів дій, а також їх відтворення й застосування з метою вирішення конкретних завдань. Дії контролю спрямовані на порівняння результатів своїх навчальних дій із заданими зразками [3].

За Ю. Бабанським, складовими процесу навчання виступають: цільовий, стимулюючо-дійовий, мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний, контрольно-регулюючий, оцінювально-результативний компоненти [8].

Розвиненість означеного феномену виступає загальним результатом практичної роботи. Виокремлюючи основні складові розвитку музично-естетичного смаку підлітків ми враховували той факт, що функціонування даного феномена залежить від розвиненості в майбутніх фахівців музично-естетичного смаку як уміння сприймати, переживати, оцінювати естетичне значення мистецьких творів і розвивати власні творчі здібності, що дає можливість виділити мотиваційно-орієнтувальний, операційно-діяльнісний, оцінювально-результативний.

Мотиваційно-орієнтувальний компонент музично-естетичного смаку учнів підліткового віку під час співацького навчання передбачає наявність у вихованців цілісної системи уявлень щодо наявності мети, потреб співацького навчання.

Основу розуміння мотиваційного забезпечення формування музично-естетичного смаку підлітків склали досягнення психолого-педагогічної науки [5; 6; 7], у яких мотивація трактується як найважливіша властивість свідомості діяльності особистості, як стан і процес із різноманітними функціями, типом, структурою, що особливим чином пов'язують особистісну та діяльнісну сфери спонукань людини.

Відповідно до методологічного положення про визначну роль мотивів діяльності та про відображеність у мотиваційній системі особистості всіх інших її сфер, мотивація віддзеркалює складне явище людської психіки, спонукання до діяльності, пов'язане із задово-

ленням потреб суб'єкта. Отже, мотивація виступає сукупністю зовнішніх і внутрішніх умов активності людини та визначає її спрямованість.

«Мотив, як усвідомлене спонукання до визначеної дії, формується в міру того, як людина враховує, оцінює, зважає обставини ставлення до них, народжується в його конкретному змісті» [4, с. 189].

Таким чином, роль і специфіка мотивації полягає в тому, що її розвиток додає діяльності, зокрема музичній, яскраво вираженого особистого характеру, виступає чинником, що спонукає до розвитку в школярів музично-естетичного смаку.

Генетичною основою мотивів діяльності є різні потреби людини – первинні (природні) та вторинні (матеріальні й духовні). Унаслідок усвідомлення й переживання цих потреб (відображаються у формі почуттів, думок, понять, ідей, уявлень, переконань, ідеалів, інтересів тощо) у людини виникає певне спонукання до дії, завдяки якому потреби задовольняються. Потреба, усвідомлена людиною, може сама виступати спонуканням до дії, як мотив. У такому широкому значенні мотивами як усвідомленими чи малоусвідомленими спонуканнями до дії можуть бути будь-які внутрішні умови, що збуджують активність людини, спрямовують її поведінку. Мотиви свідчать про те, заради чого людина виконує певні дії, поводить себе в той чи інший спосіб. Вони розкривають життєву значущість для особистості її власної діяльності [2].

В. Шадріков визначає мотиви як внутрішнє прагнення особистості до того чи іншого виду активності (пізнавальної, культурної, соціальної, економічної). Розуміючи під мотиваційною сферою особистості сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і зв'язок зі спрямованістю, слід визнати, що вона є динамічною системою, що постійно змінюється.

Мотиваційна сфера включає в себе все різноманіття установок особистості, які зумовлюють музичну діяльність, інтереси, переконання, цілі, плани. Під час формування мотиваційної сфери особистості створюються передумови для розвитку музично-естетичного смаку в цілому.

Даний компонент передбачає оцінку усвідомлення мети й завдань співацького навчання, а також сформованість позитивного ставлення учнів до музичної діяльності, наявність стійкої мотивації в навчанні та під час виконання завдань. Визначений компонент характеризується сформованістю навчальних і потребних мотивів, бажанням досягти співацьких навичок, що активізує музично-естетичні смаки.

Операційно-діяльнісний компонент передбачає засоби, методи й форми естетичного виховання. Засобами естетичного виховання виступають: мистецтво, телебачення, природа, побут, комп'ютер, естетика шкільних приміщень, зовнішній вигляд учителів, батьків і самих школярів, взаємовідносини між дітьми й дорослими.

Вважаємо за необхідне зазначити, що операційна складова виокремленого компоненту – сукупність усіх видів і форм його музичної діяльності й тих елементів, із яких вона складається: співацьких умінь, навичок, способів, прийомів і методів. Ця підсистема музично-естетичної культури формується в процесі музичного навчання.

А діяльнісна складова – це взаємодія педагогів і вихованців, їх співпраця, організація та управління процесом, без яких не може бути досягнутий кінцевий результат.

Операційно-діяльнісний компонент ураховує логіку послідовного здійснення етапів формування музично-естетичного смаку; якісні особливості освітніх суб'єктів як носіїв естетичної свідомості, почуття й дії; рівневу специфіку художньо-естетичної діяльності учнів; розвиваючий характер організаційно-педагогічних і виховно-дидактичних форм і методів, що використовуються педагогами.

Цей компонент включає форми, методи, прийоми, технології навчання й виховання. Реалізація цілей і задач навчання й виховання здійснюється засобами організації взаємодії за допомогою певних методів, прийомів, технологій, організаційних форм. Найважливішою умовою досягнення адекватних поставленим цілям результатів стає відповідність їм способів навчання й виховання (методів і прийомів) та способів організації взаємодії між учасниками освітнього процесу (форм навчання й виховання) [13].

Оцінювально-результативний компонент передбачає оцінку педагогами й самооцінку учнями досягнутих під час співацького навчання результатів сформованості музично-естетичного смаку встановлення відповідності їх навчальним завданням, знаходження причин тих чи інших практик у знаннях учнів.

Оцінка й самооцінка дозволяє встановити відповідність досягнутих у процесі навчання результатів поставленим цілям і задачам навчання, відзначити успіхи вихованців, виявити недоліки в їх роботі, з'ясувати причини відхилень, проектувати нові задачі.

Оціночна підсистема музично-естетичної культури особистості містить глибоко особистісний елемент ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості. Вона пов'язана з формуванням музично-естетичних оцінок, поглядів, переконань.

Завершеність і результативність процесу навчання й виховання пов'язані з реалізацією цілей навчання й досягненням відповідних їм результатів. Тому будь-яка діяльність, будь-який процес завершується аналізом результатів і цим самим починається новий етап навчання за допомогою постановки цілей і задач на основі аналізу попереднього. Підбиття підсумків кожного етапу навчання необхідно не лише для оцінки його результативності, але й для розвитку рефлексії й самоаналізу як якостей особистості учня й самого вчителя, а також формування потреби в самовдосконаленні, рухові вперед і того й іншого. Відповідно до цього завершальний етап процесу навчання, зокрема процесу формування музично-естетичного смаку підлітків, включає в себе:

- а) аналіз і оцінку результатів діяльності учнів;
- б) аналіз і оцінку результатів діяльності вчителя.

Слід наголосити на тому, що оцінка педагогами результатів навчальної діяльності учнів повинна бути об'єктивною, систематичною та послідовною. Труднощі оцінки полягають у тому, що вона є багатоаспектною. Дійсно, виховна функція має цінність, коли вона, по-перше, правильна (з точки зору педагога) і справедлива (на думку вихованця) і, по-друге, відпо-

відає загальноприйнятими критеріями оцінок.

Результативний компонент процесу відображає ефективність його протікання, характеризує досягнуті результати відповідно до поставленої мети [13].

Висновки. Здійснене науково-теоретичне дослідження дозволило дійти висновку про те, що форму-

вання музично-естетичних смаків підлітків повинне здійснюватися як єдиний органічний процес творчого розвитку особистості учня, виховання в нього естетичного ставлення до музичного мистецтва в процесі оволодіння естетичними знаннями й уміннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтерев, В. М. (1915). Значение музыки в эстетическом воспитании ребенка с первых дней его детства. Вестник воспитания, 6, сс. 47-57.
2. Єременко, О. В. (2009). Підготовка магістрів музичного мистецтва: теорія і методика навчання. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
3. Ільясов, І. І. (1986). Структура процесу навчання. М.
4. Краткий психологический словарь (1985). А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский (ред.). М.: Политиздат.
5. Кузьмина, Н. В. (1961). *Формирование педагогических способностей*. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та.
6. Кузьмина, Н. В., Реан, А. А. (1993). *Профессионализм педагогической деятельности*. СПб.
7. Леонтьев, А. Н. (1983). *Избр. псих. произ.*: в 2 т. М.: Педагогика.
8. Педагогика (1988). Ю. К. Бабанский (ред.). М.
9. Формирование музыкально-эстетического вкуса школьников. Режим доступа: http://as-sol.net/publ/metodicheskaja_stranica/formirovanie_muzykaln_o_eshsteticheskogo_vkusa_shkolnikov/1-1-0-344
10. Сбитнева, Л. М. (2016). Развитие системы музыкально-эстетического воспитания детей и молодежи в Украине (другая половина XX столетия).
11. Смирнова, Т. А. (2002). Вища диригентсько-хорова освіта в Україні: минуле та сучасність. Харків: Константа.
12. Теплов, Б. М. (1947). *Психология музыкальных способностей*. Изд. АПН РСФСР.
13. Характеристика структурных компонентов процесса обучения. Режим доступа: <https://murzim.ru/26910-harakteristika-strukturnyh-komponentov-processa-obucheniya.html>

REFERENCES

1. Bekhterev, V. M. (1915). The importance of music in the aesthetic education of the child from the first days of his childhood. Bulletin of Education, 6, pp. 47-57.
2. Yaremenko, O. V. (2009). Training of Masters of Music Art: Theory and Methods of Teaching. K.: View of the NPU named after MP Drahomanov.
3. Iliasov, I. I. (1986). Structure of the learning process. M.
4. Brief psychological dictionary (1985). A. V. Petrovsky, M. G. Yaroshevsky (ed.). Moscow: Politizdat.
5. Kuzmina, N. V. (1961). Formation of pedagogical abilities. L.: Izd-vo Leningr. un-ta.
6. Kuzmina, N. V., Rean, A. A. (1993). Professionalism of pedagogical activity. St. Petersburg.
7. Leontiev, A. N. (1983). Fav. crazy. Production: 2 t. M.: Pedagogy.
8. Pedagogy (1988). Yu. K. Babansky (ed.). M.
9. Formation of musical-aesthetic taste of schoolchildren. Access mode: http://as-sol.net/publ/metodicheskaja_stranica/formirovanie_muzykaln_o_eshsteticheskogo_vkusa_shkolnikov/1-1-0-344
10. Sbitneva, L. M. (2016). Development of the system of musical and aesthetic education of children and youth in Ukraine (the second half of the twentieth century). K.
11. Smirnova, T. A. (2002). Higher conductor-choral education in Ukraine: past and present. Kharkiv: Constant.
12. Teplov, B. M. (1947). Psychology of musical abilities. Ed. APS of the RSFSR.
13. Hierarchy of the structural components of the learning process. Access mode: <https://murzim.ru/26910-harakteristika-strukturnyh-komponentov-processa-obucheniya.html>

The component structure of forming musical-aesthetic tastes of adolescents

Lee Ruiqing

Abstract. The components of forming musical-aesthetic tastes of adolescents are characterized. Among them motivational-orientation, operational-activity, evaluation-productive. It is proved that the formation of musical and aesthetic tastes of adolescents should be carried out as the only organic process of creative development of the student's personality, education of his aesthetic attitude to musical art in the process of mastering aesthetic knowledge and skills. It is noted that the musical and aesthetic taste in comparison with other indicators of aesthetic development of a student is the most definite and pedagogically manageable.

Keywords: structure, musical and aesthetic taste, motivational-orientation component, operational-activity component, evaluation-productive component, adolescents.

Компонентная структура формирования музыкально-эстетического вкуса подростков

Ли Жуйцин

Аннотация. Охарактеризованы компоненты системы формирования музыкально-эстетического вкуса подростков: мотивационно-ориентировочный, операционно-деятельностный, оценочно-результативный. Доказано, что формирование музыкально-эстетических вкусов подростков должно осуществляться как единый органический процесс творческого развития личности ученика, воспитание у него эстетического отношения к музыкальному искусству в процессе овладения эстетическими знаниями и умениями. Отмечено, что музыкально-эстетический вкус по сравнению с другими показателями эстетического развития школьника является наиболее определенным и педагогически управляемым.

Ключевые слова: структура, музыкально-эстетический вкус, мотивационно-ориентировочный компонент, операционно-деятельностный компонент, оценочно-результативный компонент, подросток.